

TIME 4 New / Media / Methodologies

Editorial: Nová média – nové metodologie

Tématem čtvrtého čísla ezinu TIM jsou nové metodologické nástroje a přístupy, které se objevují v souvislosti s proměnou perspektivy, z níž nová média nahlížíme. Od paradigmatu nastoleného v rámci mediálních studií, která nahlíží ICT primárně jako komunikační aparát, se pozornost obrací k materialitě nových médií, k performativitě programování a procesů odehrávajících se skrze počítačové programy. ICT jsou chápána jako směs strojových a lidských aktivit, software je nahlížen nikoli jako záležitost čiré instrumentality, ale jako součást kultury (viz předchozí číslo ezinu TIM). Změna úhlu pohledu na nová média znamená nový obraz o nich. Způsoby jeho čtení a metody, které by nás vedly k porozumění tomu, co se před námi ukazuje, teprve hledáme. Vydejte se hledat je s námi!

Obraz ICT ztratil v jednadvacátém století těsnou vazbu na subkultury, jejichž příslušníci svými kutilskými a aktivistickými přístupy přispěli k tomu, že počítače jsou chápány jako média, která sama o sobě ustavují podmínky politické i tvůrčí svobody jedince. Dnes se nám spíše zdá, že počítače tvoří nesmírný kafkovský byrokratický aparát, v rámci kterého hledáme únikové cesty. ICT mají strukturu pavučiny, sítě, napojené na své okolí, kterou prochází trajektorie moci, kontroly a manipulace, stejně jako zde dochází k nečekaným projevům svobody a kreativity. Fuller a Goffey v této souvislosti hovoří o šedých médiích a mediální manipulaci na tisíc způsobů. Zuzana Kobíková v článku *Zlá média: Zaostřeno na záluďné konstrukce reality v masmediálním prostředí a v síti programovaných médií* představí jeden z možných metodologických nástrojů výzkumu této šedé zóny, Zlá mediální studia (Fuller – Goffey, 2007), v akci. Uvedený přístup aplikuje na příklady konstruovaných masmediálních skutečností, stejně jako na příklady stratagemat odhalených v šedé zóně hypertextového prostředí sítě nových médií.

Výzkum informačních technologií může mít rovněž podobu vyhledávání příbuzenských vztahů mezi koncepty, které se v různých technologiích zhmotňují. Teoretici zapisují cesty vláken tvořících genealogie vzniku určitých médií, propojujících sféry umění, vědy a techniky. V honbě za rodokmeny technických aparátů se vydávají na cesty krajinami a historiemi, procházejí knihami a texty, vyhledávají analogie mezi technickými aparáty různých civilizací a epoch. Petra Skřiváčková se zaměřila ve studii *Variantologie: polyhistorický přístup k myšlení o umění nových médií* na jednu z těchto výzkumných metod náležejících do diskursu nové historie. Představuje činnost berlínské pracovní skupiny Siegfrieda Zielinskeho, která rozpracovává metodu variantologie. Ta označuje přístup založený na zasazení výzkumných otázek diskursu studií nových médií do širších souvislostí a do rámce různých vědních disciplín, které obvykle stojí mimo diskurz médií (např. teologie, klasická filologie či dějiny vědy). Na rozdíl od archeologie médií, v podobě jak ji praktikují příslušníci tzv. finské školy zaměřené na materiální historii, se tato skupina vědců zaměřuje spíše na filozofii médií, na jejich konceptuální genealogii a na decentralizaci i delinearizaci historie médií.

Základním metodologickým gestem teoretiků je odstoupení od fenoménu a jeho nahlédnutí z kritické distance. Analýza díla je potom pohybem v napětí mezi strukturální analýzou a vlastním estetickým prožitkem. Teoretizování vždy znamená jistou míru abstrahování od konkrétního prožitku uměleckého díla a vede k vytváření modelů a metod, jež užíváme jako mřížku, skrze kterou se pokoušíme zachytit dílo tak, aby nám neuniklo nic podstatné. V případě novomediálních děl se jedná o dílo / vztah velice komplexní, recipient se fyzicky zapojuje do procesu stávání se dílem (od dat a procesů ve spodních vrstvách

systemu, přes manifestace práce systému na úrovni rozhraní až k zážitku recipienta a jeho interakce se systémem). Udržet si odstup je potom téměř nemožné. O to důležitější roli hrají metodologické pomůcky. Wardrip-Fruin vytvořil jeden takový nástroj, popsal strukturu softwarové díla a zavádí termín operační logika, který chápe jako klíč k pochopení kvality novomediálního díla. Monika Szücsová představí jeho definici novomediálního díla skrze komparaci s kybertextem, vlivným modelem novomediálního díla Espena Aarsetha, v článku nazvaném *Definícia novomediálneho umeleckého diela v teóriách Espena J. Aarsetha a Noaha Wardrip-Fruina*.

Jeden z významných motivických okruhů umění nových médií vychází z konceptu otevřeného uměleckého díla Umberta Eca. Eco charakterizoval poetiku tohoto typu tvorby jako snahu umělců vyvolat v interpretovi „akty vědomé svobody“, učinit jej aktivním centrem sítě nevyčerpatelných souvztažností, v jejichž předivě vytváří svou formu. (Eco, 1962) Otevřenost díla rekonfiguracím a mutacím se stala pro řadu umělců programem, který naplňují ve své tvorbě v maximální možné míře. Svoboda a program jsou termíny, které můžeme chápat jako opozice. V prostředí programovaných médií se však spojily v dílech simulujících akty svobody, z utilitárního inženýrského hlediska nahlížené také jako chyby systému. Umělci také spoléhají na „šťastnou náhodu“ a pouze vyhledávají akty svobody v informačních systémech, které jsou potom prezentovány jako ready-mades. Ecem popsaná poetika svobody se v prostředí nových médií tedy uplatňuje nejen na straně recipienta, jako svoboda k interpretaci a manipulaci, ale také na straně artefaktu, jako akty svobody díla samotného, které můžeme rozpoznávat v tendenci složitých systémů k nezáměrnému chování, k chybě, k mutaci. V kontextu umění nových médií nejsou tyto případy interpretovány jako chyba, disfunkce systému, ale jako jakési záblesky života. Poetiku chyby či Glitch art můžeme proto označit za tvorbu zaměřenou na vyhledávání a modelování projevů živých forem v ICT. Tento typ tvorby a metodologii její reflexe představí ve své studii *Cestou ke Glitch art: od šťastné náhody k umění chyby* Radek Holomčik.

Jak připomíná Matthew Fuller v článku *Faulty Theory* (Fuller, 2011) pro Nietszcheho je chyba základní podmínkou života. Chyby podle něj poukazují k jisté formě motility, iritability, schopnosti reprodukce a variace. Proto se v umění nových médií tak často pracuje s chybou, disfunkce totiž naznačují transformaci stroje v organismus, objektu v subjekt, pouhého počítačového v kreativní médium. Martina Ivčič učinila krok od výzkumu modelování projevů živého v prostředí ICT směrem k manipulaci s organickým materiálem v oblasti bioartu napojené na diskurz umělého života. Diskurzy vědních i uměleckých disciplín umělého života, genetiky a bioartu se vyvíjí v těsném vztahu s rozvojem ICT a současně rozšiřují pole i rovinu kreativity, v níž operují umělci nových médií. Z řádu znaků / symbolů (profylaktická taktika) se umělci přesouvají k práci se symptomy a indexy života (vitalistická taktika). Metodologické nástroje této disciplíny, kterými nepochybně termíny zaváděné teoretiky jsou, představí autorka v článku *Niekoľko poznámok k „umeniu živého“*.

Významným příspěvkem k metodologii teorie nových médií je článek Dušana Baroka *Len Incentív*, který z angličtiny do slovenštiny přeložil Tomáš Kohút. Barok odkazuje na slova Floriana Cramera, který napsal, že: „V dnešnej teórii umenia existujú vo vzájomnom konflikte dva takmer nesúvisiace pojmy 'médií': pojem médium ako prostriedok umeleckého vyjadrenia, akými sú maľba alebo socha [...]; a pojem médium ako nositeľ informácií, ktorý má pôvod vo fyzike 19. storočia“ (Cramer 2013, s. 12–13). A dodává, že: „Nejednoznačnosť tohto dvojsečného odkazu nie je v ničom tak úporná, ako práve v pojme 'mediálne umenie'.“ Autor ve svém textu rozvíjí Cramerovu myšlenku, provádí nás diskurzy informační vědy stejně jako uměnověd a ukazuje, že fúze teorie informatiky a kybernetiky i uměnověd v kontextu

umění nových médií vyžaduje, aby teoretici zvládli alespoň základy těchto vědních disciplín, jinak nebudou schopni pracovat přesně nejen s konceptem média, ale ani reflektovat jeho aktuální manifestace v novomediální tvorbě.

Dalším přeloženým textem je deklarace na ochranu umění nových médií, kterou formuloval Oliver Grau. Upozorňuje, že nedostatečné institucionální zázemí disciplíny umění nových médií, které se projevuje absencí archivů a jiných způsobů uchování novomediálních děl, může způsobit, že tato umělecká oblast za několik let zmizí z mapy umění 20. a 21. století.

V sekci Recenze si čtenáři mohou opět přečíst o výstavách, festivalech a konferencích vztahujících se k novým médiím a k umění nových médií. V tomto roce je to například recenze brněnské výstavy Petra Nikla *Krystalíza Her* od Ivany Herzigové, reportáž z berlínského Transmediale Lenky Riškové, reportáž z pražského festivalu SIGNAL Cecílie Antůškové, nebo třeba zpráva z konference Cyberspace 2013 od Marka Holáška.

V sekci TIM 2013/2014 představujeme události ze života TIMa. V roce 2014 slaví TIM desáté výročí svého vzniku. Některé zde uvedené akce a aktivity jsou součástí celoročně rozprostřené *birthday party*, která v podzimním semestru akademického roku 2014/2015 vyvrcholí mezinárodní konferencí. Můžete si tedy přečíst reportáže z našich exkurzí do Prahy na mezinárodní festival robotického umění *Café Neu Romance: roboti sobě*. Dále recenzi festivalu robotické performance a robotiky, reportáž z exkurze do Vídně do Domu hudby, na výstavu v MUMOK, kterou jsme uzavřeli komentovanou prohlídkou rezidenčních prostorů pro Digital Culture v Muzejní čtvrti. Lenka Rišková a Mária Tkáčiková představují ve svém příspěvku dva nové předměty, které jsme zařadili do kurikula TIM, jeden zaměřený na práci s archivním materiálem a lokální historii mediálního umění (TIM_Lab: Local Media Heroes Barbory Šedivé) a druhý předmět (Artgorithms: algoritmické umění, teorie a praxe Tomáše Staudka), v němž jeho vyučující zasvětil studenty do tajů počítačem generovaného umění. Oba kurzy se budou pro velký úspěch opakovat i v následujícím akademickém roce. V rámci mapování aktivit oboru TIM zveřejňujeme také program konference uspořádané v rámci Týdne vědy na téma *Eristika nových médií*; abstrakty již pravidelné konference studentů navazujícího magisterského studia TIM, *Trenažér konference*; program cyklu přednášek Media of Images/Images of Media a konference studentů Ústavu hudební vědy na Jelenovské.

Použitá literatura:

CRAMER, Florian, 2013. *Anti-Media: Ephemera on Speculative Arts*. Amsterdam: nai010 publishers, Rotterdam, Willem de Kooning Academie, Rotterdam and Institute of Network Cultures.

ECO, Umberto, 1962. *Opera aperta: Forma e indeterminazione nelle poetiche contemporanee*. Vol. 3. Milan: Tascabili Bompiani.

FULLER, Matthew, 2011. *Faulty Theory*. Fibreculture Journal: 17. Dostupné z: <http://seventeen.fibreculturejournal.org/fcj-118-faulty-theory/>.

FULLER, Matthew – Goffey, Andrew, 2012. *Evil Media*. Cambridge, MA: MIT Press. [cit. 23. 1. 2014]. Dostupné také z: <http://site.ebrary.com/lib/masaryk/docDetail.action?adv.x=1&d=all&f00=all&f01=&f02=&hitsPerPage=500&id=10595605&p00=evil%20media&p01=&p02=&page=1>.

